

Αί ύπάρχουσαι ὑπὸ τὴν μετάφρασιν ἐπεξηγηματικαὶ σημειώσεις εἶναι μὲν ἀρισται, ἀλλὰ δὲν λύεται δι' αὐτῶν μόνων τὸ πρόβλημα τῶν νεωτέρων γλωσσικῶν ιδιορρυθμιῶν καὶ τῶν ἰωνικῶν τύπων τοῦ κειμένου. Ὁ ἀναγινώσκων τὰς λέξεις *Καρταγένη* 13b 40, 14b 25, *ἔννεα* 20a 9, *μετάξεως* 31b 1, *Ἀρτοξέροξου* 36a 7 κ.ἀ., *ἐνίοτε* 46a 33, 62b 38, *ἀφιέται* 51b 15, *περιέχου-σας* 54a 26, *Σπαρτιήτας* 39b 4 κλπ. ἔχει τὴν ἐντύπωσιν ὅτι πρόκειται περὶ τυπογραφικῶν ἢ ἄλλων σφαλμάτων. Εἰς τὴν ἐργον θὰ ἦτο, ἐὰν ὁ ἐκδ., πρὸς ἀποφυγὴν τῆς τοιαύτης συγχύσεως, προσέθετεν εἰς τὸ τέλος τῶν ὑπολοίπων τόμων πίνακα τῶν ἰωνισμῶν καὶ τῶν ἄλλων ἰδιοτυπιῶν τοῦ κειμένου.

Παρὰ τὰς μικρὰς ταύτας ἐλλείψεις ἢ παροῦσα ἔκδοσις εἶναι ἀσυγκρίτως ἀνωτέρα τῶν προηγουμένων, περιποιεῖ δὲ τιμὴν διὰ τὸν René Henry. Ἐς ἐλπίσωμεν δ' ὅτι διὰ τῆς φιλοπονίας αὐτοῦ θὰ ἔχωμεν συντόμως καὶ τοὺς δύο ἔξαγγελθέντας ὑπολοίπους τόμους τῆς Βιβλιοθήκης.

N. A. ΛΙΒΑΔΑΡΑΣ

Vizantiski izvori za istoriju naroda Jugoslavije. Tom I, obradili F. Barišić, M. Rajković, B. Krekić, L. Tomić. Posebna izdanja Srpske Akademije Nauka knjiga 241, Vizantološki Institut knjiga 3, Beograd 1955. Σελ. XXII καὶ 328.
Tom II, obradio B. Ferjančić. Posebna izdanja Srpske Akademije Nauka knjiga 323, Vizantološki Institut knjiga 7, Beograd 1959. Σελ. XII καὶ 98.

[=Βυζαντινὰ πηγαὶ διὰ τὴν ἱστορίαν τῶν λαῶν τῆς Γιουγκοσλαβίας. Τόμος Α', ἐπεξεργασμένος ὑπὸ F. Barišić, M. Rajković, B. Krekić, L. Tomić, Εἰδικαὶ ἐκδόσεις τῆς Σερβικῆς Ἀκαδημίας τῶν Ἐπιστημῶν βιβλ. 241, Βυζαντινολογικὸν Ἰνστιτούτον βιβλ. 3, Βελιγράδιον 1955. Σελ. XXII καὶ 328.

Τόμος Β', ἐπεξεργασμένος ὑπὸ B. Ferjančić, Εἰδικαὶ ἐκδόσεις τῆς Σερβικῆς Ἀκαδημίας τῶν Ἐπιστημῶν βιβλ. 323, Βυζαντινολογικὸν Ἰνστιτούτον βιβλ. 7, Βελιγράδιον 1959. Σελ. XII καὶ 98].

Τὸ Βυζαντινολογικὸν Ἰνστιτούτον τῆς Σερβικῆς Ἀκαδημίας τῶν Ἐπιστημῶν, ἰδρυθὲν τὸ 1948 καὶ διευθυνόμενον ἀπὸ τὸν ἔξοχον ἔρευνητὴν τῆς βυζαντινῆς ἱστορίας κ. Γεώργιον Ὀστρογκόρσκυ, ἔθεσεν ὡς κύριον σκοπὸν τῆς ἐπιστημονικῆς δράσεώς του τὴν ἔρευναν τῶν σχέσεων μεταξὺ τῆς μεσαιωνικῆς ἱστορίας τῶν λαῶν, οἱ ὅποιοι συμπεριλαμβάνονται σήμερον εἰς τὴν Νοτιοσλαβικὴν Ὀμοσπονδίαν, καὶ τοῦ Βυζαντίου. Ἰδιαιτέραν δὲ σημασίαν διὰ τὴν ἱστορίαν τῶν νοτιῶν Σλάβων εἰς τὸν μεσαίωνα ἔχουν τὰ συγγράμματα τῶν βυζαντινῶν ἱστορικῶν καὶ χρονογράφων, τὰ ὅποια περιέχουν πολυτίμους πληροφορίας ἀφορώσας τὸ παρελθὸν τῶν Σλάβων τῆς Βαλκανικῆς χερσονή-

σου. Πρὸ παντὸς δὲ διὰ τὴν εἰς τὰ Βαλκάνια ἐγκατάστασιν σλαβικῶν φυλῶν καὶ τὴν γέννησιν τῶν κρατῶν καὶ τῶν λαῶν τῆς Σερβίας καὶ τῆς Κροατίας στηριζόμεθα κυρίως, καὶ ἐνίοτε ἀποκλειστικῶς, εἰς βυζαντινὰς πηγὰς. Διὰ τοῦτον τὸν λόγον ἀπεφάσισαν οἱ συνεργάται τοῦ Βυζαντινολογικοῦ Ἰνστιτούτου νὰ ὑποβάλουν τὰ βυζαντινὰ κείμενα, τὰ σχέσιν ἔχοντα πρὸς τὴν ἱστορίαν τῶν νοτιῶν Σλάβων εἰς συστηματικὴν μελέτην. Ὁ καρπὸς τῆς μελέτης ταύτης εἶναι τὰ παρουσιαζόμενα δημοσιεύματα, μὲ τὰ ὅποια δίδεται εἰς τοὺς μελετητὰς καὶ ἐρευνητὰς τῆς ἱστορίας τῶν νοτιῶν Σλάβων ἐγχειρίδιον εὐχέριστον περιλαμβάνον μεταφράσεις τῶν ἐν λόγῳ κειμένων μὲ λεπτομερῆ σχόλια καὶ ἐξαντλητικὴν βιβλιογραφίαν. Τοιοῦτοτρόπως καθίσταται εὐχερὴς ἡ κατατόπισις εἰς ὅλα τὰ πολύπλοκα καὶ συζητούμενα προβλήματα τὰ σχετιζόμενα μὲ τὰς βυζαντινὰς πηγὰς τῆς πρώτου ἱστορίας τῶν νοτιῶν Σλάβων καὶ τῆς ἐρμηνείας των. Καὶ οἱ μὴ βυζαντινολόγοι δύνανται νῦν τῇ βοήθειᾳ τῶν παρόντων δημοσιευμάτων ἄνευ ἀπωλείας χρόνου νὰ πληροφορηθοῦν περὶ τῶν ἀποτελεσμάτων τῶν ἐιδικῶν μελετῶν διὰ πάντα τὰ προβλήματα τὰ ἀφορῶντα εἰς τοὺς Σλάβους τοῦ νότου.

Ὁ πρῶτος τόμος περιέχει κατὰ χρονολογικὴν σειρὰν κείμενα ἀπὸ τὸν 5ον μέχρι τὰ μέσα τοῦ 10ου αἰῶνος, δηλαδὴ τὴν ἐποχὴν τῆς πρὸ τῆς συγκροτήσεως τῶν ἐθνικῶν κρατῶν τῆς Κροατίας καὶ τῆς Σερβίας. Εἰς τὴν παλαιὰν ταύτην ἐποχὴν τὰ σλαβικὰ φύλα δὲν εἶχον ἀκόμη διαρθρωθῆ εἰς διαφόρους λαούς, καὶ συνεπῶς συμπεριλαμβάνονται εἰς τὸν πρῶτον τόμον αἱ εἰδήσεις περὶ ὅλων τῶν βαλκανικῶν Σλάβων, χωρὶς νὰ περιορισθοῦν αὐταὶ εἰς τὰς φυλάς τὰς κατοικούσας εἰς τὸ ἔδαφος τῆς νῦν Νοτιοσλαβικῆς Ὀμοσπονδίας. Ἰδιαιτέρως δυσχερὴς ἦτο ἡ ἐργασία τῶν κ.κ. Barišić καὶ Krekić, τῶν ὁποίων ὁ μὲν ἐπεξεργάσθη μεταξὺ ἄλλων τὰ Θαύματα τοῦ ἁγίου Δημητρίου, ὁ δὲ τὸ Περὶ κτίσεως τῆς Μονεμβασίας Χρονικόν. Εἰς τὴν χρονολόγησιν τῶν διαλόγων τοῦ Ψευδοκαίσαρος καὶ τῶν ἀναφερθέντων χωρίων ἐκ τῶν Θαυμάτων τοῦ ἁγίου Δημητρίου δίδει ὁ κ. Barišić πορίσματα ἰδίων μελετητῶν. Ἡ εἰς τὸν πρῶτον τόμον παρουσία χωρίων ἐκ τοῦ Βίου τοῦ ἁγίου Κλήμεντος, συγγράμματος τοῦ λογίου ἀρχιεπισκόπου Ἀρχιδῶν Θεοφυλάκτου, συγγραφέως τοῦ 11ου καὶ 12ου αἰῶνος, ἐξηγεῖται ἐκ τοῦ γεγονότος ὅτι τοῦτο παρέχει εἰδήσεις ἀφορώσας εἰς τὴν παλαιότεραν περίοδον τῆς ἱστορίας τῶν νοτιῶν Σλάβων. Θὰ ἠδύνατό τις νὰ κάμῃ ἐλαχίστας μόνον προσθήκας καὶ συμπληρώματα εἰς τὰ κείμενα τοῦ παρόντος τόμου. Δι' ἕκαστον τῶν ἀναφερομένων συγγραφέων δίδονται αἱ βασικαὶ πληροφορίαι εἰς εἰσαγωγικὸν σημείωμα, τὸ ὁποῖον ἔκτος ἀπὸ βιογραφικὰ δεδομένα περιέχει καὶ μίαν κριτικὴν ἐκτίμησιν τῆς ἐν λόγῳ πηγῆς. Περαιτέρω ἀναφέρεται ἡ χρησιμοποίηθῆσα ἔκδοσις καὶ ἡ βασικὴ βιβλιογραφία. Ἔπονται τὰ χωρία κατὰ τὴν χρονολογίαν τῶν σημειουμένων γεγονότων. Τὰ ὄνόματα, αἱ ἰδιαιτέρας ἐκφράσεις καὶ τὰ δύσκολα πρὸς μετάφρασιν σημεία παρέχονται καὶ εἰς τὸ ἑλληνικὸν

πρωτότυπον. Αί μεταφράσεις ἐρμηνεύονται λεπτομερῶς καὶ ἀναφέρονται ὅλαι αἱ μέχρι τοῦδε ἐκφρασθεῖσαι γνῶμαι μὲ τὴν σχετικὴν βιβλιογραφίαν. Καὶ ἐδῶ εἶναι δυνατὰ ἐλάχισται μόνον προσθῆκαι καὶ συμπληρώσεις.

Τὰ μέχρι τοῦδε λεχθέντα δεικνύουν ἐπαρκῶς, πόσον μεγάλη εἶναι ἡ σημασία τοῦ παρόντος τόμου. Δι' αὐτοῦ ὄχι μόνον παρεσχέθη ἔν βοήθημα εἰς τοὺς μελετῶντας τὴν παλαιότεραν ἱστορίαν τῶν νοτίων Σλάβων, ἀλλὰ καὶ ἡ πανεπιστημιακὴ διδασκαλία ἀπέκτησεν ἔν πολύτιμον ἐγχειρίδιον, τόσον διὰ τὰ μαθήματα ἱστορίας, ὅσον καὶ διὰ τὴν εἰσαγωγὴν εἰς τὴν βυζαντινὴν ἱστορίαν καὶ φιλολογίαν.

Τὸ ἴδιον δύναται νὰ λεχθῆ καὶ περὶ τοῦ δευτέρου τόμου τῆς παρουσίας συλλογῆς, περιέχοντος τὰς εἰδήσεις τοῦ Κωνσταντίνου τοῦ Πορφυρογεννήτου περὶ Κροατῶν, Σέρβων καὶ σλαβικῶν φυλῶν τῆς Πελοποννήσου. Ὁσον σημασίαν ἔχει τὸ σύγγραμμα τοῦ Τακίτου διὰ τὴν προῖστορίαν τῆς Γερμανίας, τόση εἶναι καὶ ἡ σημασία τοῦ «Πρὸς τὸν ἴδιον υἱὸν Ρωμανὸν» συγγράμματος διὰ τὴν παλαιοτάτην ἱστορίαν τῆς Κροατίας καὶ τῆς Σερβίας. Πολλὰ καὶ πολύπλοκα εἶναι τὰ ζητήματα, τὰ ὅποια προέκυψαν ἐκ τῆς ἐρμηνείας τῶν σχετικῶν χωρίων τοῦ Κωνσταντίνου, καὶ δύσκολος ἡ κατατόπισις εἰς τὴν ὀγκώδη βιβλιογραφίαν. Δι' ὅλα ταῦτα ἦτο δυσχερὴς ἡ ἐργασία τοῦ κ. Ferjančić, ὁ ὁποῖος ἔπρεπε νὰ δώσῃ πληροφορίας περὶ πάντων τῶν λεχθέντων εἰς τὰς ἀτελειώτους συζητήσεις ἐπὶ τοῦ θέματος τούτου, καὶ νὰ καταστήσῃ δυνατὴν ταχεῖαν καὶ ἀσφαλῆ κατατόπισιν τοῦ ἀναγνώστου εἰς ὅλα τὰ συζητηθέντα προβλήματα. Τὸ δύσκολον τοῦτο καὶ ἀχάριστον ἔργον ἐξετέλεσεν ὁ ἐπεξεργασθεὶς τὸν τόμον τοῦτον κατὰ τρόπον λαμπρόν. Οἱ μελετηταὶ τῆς σερβικῆς καὶ κροατικῆς ἱστορίας θὰ ἔχουν εἰς τὸ μέλλον ἓνα πολύτιμον ἐγχειρίδιον, τὸ ὁποῖον θὰ τοὺς εἰσαγάγῃ ταχέως καὶ ἀκόπως εἰς τὰ περίπλοκα ζητήματα τῆς κριτικῆς καὶ τῆς ἐρμηνείας τῶν εἰδήσεων τοῦ Κωνσταντίνου τοῦ Πορφυρογεννήτου.

Τὰ κείμενα τοῦ Κωνσταντίνου παρουσιάζονται ἀκριβῶς κατὰ τὸ ἴδιον σύστημα, τὸ ὁποῖον ἐφηρμόσθη καὶ εἰς τὸν πρῶτον τόμον. Μετὰ τὰ χωρία ἐκ τοῦ «Πρὸς τὸν ἴδιον υἱὸν Ρωμανὸν» συγγράμματος παρέχονται χωρία καὶ ἐκ τῶν λοιπῶν συγγραμμάτων τοῦ αὐτοκράτορος. Εἶναι αὐτονόητον, ὅτι τοιοῦτον ἔργον ἀδύνατον νὰ μὴ ἔχῃ ἀβλεπτήματα καὶ παραλείψεις. Ὁ κ. Ferjančić ἀπέφυγεν ὅμως εἰς τὸ βιβλίον του πᾶν ὅ,τι θὰ ἠδύνατο νὰ μειώσῃ τὴν ἀξίαν τοῦ ἐγχειριδίου τούτου.

Οἱ δύο παρουσιασθέντες τόμοι ἔσπευσαν δι' ἐπιτυχίας τὰς πρώτας προσπάθειάς τοῦ Βυζαντινολογικοῦ Ἰνστιτούτου νὰ καταρτίσῃ μελετητάς, οἵτινες θὰ δυνηθοῦν νὰ προωθήσουν τὰς βυζαντινὰς σπουδὰς εἰς τὴν Γιουγκοσλαβίαν. Οἱ συνεργάται εἶναι ὅλοι ἀνεξαιρέτως μαθηταὶ τοῦ κ. Ὁστρογκόρσκου, ὁ ὁποῖος εἶναι ὁ δημιουργὸς τῆς νέας ἀκμῆς τῶν βυζαντινῶν σπουδῶν εἰς τὸ Βελιγράδιον.

Ἄξιον δὲ σημειώσεως εἶναι, ὅτι οἱ συνεργάται τοῦ βασικοῦ τούτου ἔργου ἔδειξαν ὅτι ἀριστα γνωρίζουν τὰ ἐπιτεύγματα τῆς ἑλληνικῆς ἐπιστήμης τὰ σχετικά μὲ τὰ ἐν λόγῳ προβλήματα. Ὁ ἀναγνώστης πληροφορεῖται περὶ τῶν ἀπόψεων τῶν Παπαρρηγοπούλου, Ἀμάντου, Βέη, Κυριακίδου, Ζακυθηνοῦ καὶ Χρυσανθοπούλου. Τοιοῦτοτρόπως ἐδημιουργήθησαν αἱ ἀπαραίτητα βάσεις διὰ μίαν στενωτέραν καὶ ἐποικοδομητικὴν συνεργασίαν τῆς ἑλληνικῆς καὶ γιουγκοσλαβικῆς ἐπιστήμης ἐπὶ ζητημάτων κοινῶν ἐνδιαφέροντος.

Εἰς ἓνα ὅμως σημεῖον μᾶς ἀπογοητεύει τὸ πολῦτιμον τοῦτο δημοσίευμα τῆς Σερβικῆς Ἀκαδημίας. Κατὰ τρόπον δυσάρεστον γίνεται αἰσθητὴ ἡ ἔλλειψις τοῦ ἑλληνικοῦ πρωτοτύπου κειμένου. Εἰς τὸν πρόλογον τοῦ πρώτου τόμου ἔξηγεῖ ὁ κ. Ὄστρογκόρσκυ τὴν ἀπόφασιν νὰ παραλειφθοῦν τὰ ἑλληνικὰ κείμενα τῶν ἀναφερομένων χωρίων καὶ τὴν δικαιολογεῖ μὲ τὸ γεγονός ὅτι αἱ ἐκδόσεις τῶν βυζαντινῶν ἱστοριογράφων εἶναι ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον πεπαλαιωμένα, καὶ ἡ ἀνατύπωσίς των δὲν θὰ εἶχεν ἐπιστημονικὴν ἀξίαν, ἐνῶ τὸ ἴδιον τὸ βιβλίον θὰ καθίστατο ἀκριβώτερον. Ὅμως καὶ ἡ καλυτέρα ἀκόμη μετάφρασις δὲν δύναται νὰ ἀντικαταστήσῃ τὸ πρωτότυπον κείμενον, διότι ἀποτελεῖ πάντοτε σχεδὸν κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἥττον ὑποκειμενικὴν ἐρμηγείαν τοῦ κειμένου. Τὰ κείμενα, ἔστω καὶ πεπαλαιωμένων ἐκδόσεων, εἶναι συνήθως δυσπρόσιτα. Ἀκόμη καὶ ὁ ἀναγνώστης, ὁ ἔχων εἰς τὴν διάθεσίν του καλῶς συμπληρωμένην βυζαντινολογικὴν βιβλιοθήκην, δυσκολεύεται νὰ εὐρίσκη τὰ σχετικά χωρία εἰς τοὺς τόμους τῶν ἐκδόσεων τῆς Βόννης καὶ τοῦ Migne κ.τ.λ. Εἰς ἓν θεμελιῶδες ἔργον τῆς γιουγκοσλαβικῆς βυζαντινολογίας δὲν ἔπρεπε νὰ παραλειφθοῦν ἐπ' οὐδενὶ λόγῳ τὰ ἑλληνικὰ κείμενα τῶν μελετωμένων χωρίων, διότι οὕτω μειοῦται αἰσθητῶς ἡ ἀξία τοῦ πολυτίμου ἔργου.

Τέλος, ἃς μοῦ ἐπιτραπῇ μία πρότασις. Θὰ ἦτο καλὸν ἂν ἐδημοσιεύοντο εἰς παράρτημα τοῦ τελευταίου τόμου τῆς συλλογῆς ταύτης κατὰ τὸ ἴδιον σύστημα τὰ χωρία, τὰ σχέσιν ἔχοντα πρὸς τὴν ἱστορίαν τῶν νοτίων Σλάβων, ἐκ τῶν πηγῶν τῶν γεγραμμένων εἰς ἀνατολικὰς γλώσσας, ὅπως τὰ συγγράμματα τοῦ Ἰωάννου τῆς Ἐφέσου, τοῦ Μιχαήλ τοῦ Σύρου, τοῦ Ἰωάννου τοῦ Νικίου, τοῦ Ἀρμενίου γεωγράφου καὶ μερικῶν ἀραβικῶν πηγῶν. Τὰ κείμενα ταῦτα εἶναι λίαν δυσπρόσιτα καὶ ἔχουν στενωτάτην σχέσιν πρὸς τὴν μελέτην τῶν βυζαντινῶν πηγῶν.

Ἐλπίζομεν, ὅτι τὸ θεμελιῶδες τοῦτο ἔργον τοῦ Βυζαντινολογικοῦ Ἰνστιτούτου συντόμως θὰ συνεχισθῇ διὰ τῆς ἐκδόσεως τῶν ὑπολοίπων τόμων καὶ ὅτι θὰ φθάσῃ οὕτως εἰς αἴσιον τέλος. Ἡ ἐπιτυχία τῶν πρώτων δύο τόμων δύναται νὰ ἐνθαρρύνῃ καὶ ἐπιταχύνῃ τὴν ἐργασίαν. Μὲ τὰ βιβλία ταῦτα συμπληρώνει ἡ Σερβικὴ Ἀκαδημία, κατὰ τρόπον ἀπολύτως ἱκανοποιητικόν, πολὺ αἰσθητὸν κενὸν εἰς τὴν γιουγκοσλαβικὴν ἐπιστημονικὴν βιβλιογραφίαν.

RADOSLAV KATIČIĆ